

заслужений юрист України **Наталія Миколаївна Оніщенко** і старший науковий співробітник відділу міжнародного права та права Європейського Союзу **Ірина Миколаївна Проценко**, які надали змогу ознайомити присутніх з висновками наукових досліджень з такими темами: «Міжнародно-правові аспекти притягнення до відповідальності держави-агресора за воєнні злочини, злочини проти людства та геноциду Українського народу» доцента кафедри права Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна академія управління персоналом», кандидата юридичних наук **Людмили Вікторівни Перової** та доцента кафедри права Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна академія управління персоналом», кандидат юридичних наук **Андрія Петровича Перова**; «Prima facie jurisdiction of the International Court of Justice at the provisional measures stage: a comparative analysis of the bombing of Yugoslavia and the Russian invasion of Ukraine» аспіранта кафедри міжнародного права Львівського національного університету імені Івана Франка **Петра Івановича Галімурки**; «Принципи розрізнення та пропорційності як ключові критерії стримування космічних воєн» наукового співробітника відділу проблем аграрного, земельного, екологічного та космічного права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, інженера лабораторії LIENSs Національного центру наукових досліджень (Франція) **Анни Михайлівни Гурової**.

В останній тематичній панелі конференції «Актуальні проблеми законодавства України», модератором якої виступила голова Ради молодих вчених Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, доктор філософії, молодший науковий співробітник відділу проблем цивільного, трудового та підприємницького права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України **Дарина Олегівна Менюк**, представили свої тези за такими темами: «Проблемні питання правонаступництва КСП, аналіз законодавства та судової практики» заступник голови Комітету НААУ з питань аграрного, земельного та довілцевого права, адвокат **Дмитро Миколайович Навроцький**; «Євген Монастирський: доля, опалена війною» завідувач відділу історико-правових досліджень Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, перший віцепрезидент Міжнародної асоціації істориків права, кандидат юридичних наук, професор, заслужений юрист України, лауреат Державної премії в галузі науки і техніки **Ігор Борисович Усенко**.

За результатами проведеної конференції планується видання збірника наукових тез.

*Інформаційний звіт підготовлено
колективом Ради молодих вчених
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України*

Розділ XI

РЕЦЕНЗІЇ

О. В. СКРИПНЮК,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України

ПРИНЦИП РІВНОСТІ В ГЕНЕЗИСІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО Й УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ¹

Дослідження генезису принципу рівності в європейській і українській конституційній традиції XVIII–XX ст. є одним з актуальних напрямів сучасної історико-правової науки. Рівність, як правова цінність, є підвалиною демократичного розвитку європейських країн та України, ідеологічним фундаментом, на якому побудована концепція верховенства права. Питання правової рівності набуло особливої актуальності як один з ідеологічних аспектів спротиву українського суспільства під час масштабної збройної агресії рф проти України.

Монографія Л. Худояр «Принцип рівності в європейській та українській конституційній традиції XVIII–XX століть» є першим у вітчизняній науці фундаментальним комплексним дослідженням принципу рівності, його особливостей, еволюції, змісту, обсягу, масштабу й міри формальної (правової) рівності з позицій сучасних методологічних підходів на різних етапах історичного розвитку.

Принцип рівності в книзі розглядається переважно в аспекті регулятивного впливу на суспільні відносини та моделі поведінки. Різні уявлення про зміст і сутність категорії «рівність» еволюціонували, як переконливо доводить авторка, залежно від форми політичного режиму, панівної ідеології, рівня культурного і правового розвитку та системи духовних цінностей суспільства.

¹ Рец.: Худояр Леся. Принцип рівності в європейській та українській конституційній традиції XVIII–XX століть: монографія. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького, Талком, 2023. 692 с.: ISBN 978-617-8016-99-9

Структура роботи уможливила здійснити докладний аналіз основних проблем, визначених у дослідженні. Книга складається з двох частин, п'яти розділів і 26 підрозділів.

У першій частині роботи «Теоретичні витoki та генезис принципу рівності в європейському конституціоналізмі кінця XVIII–XX століття» розглянуто концептуальні засади та поняттєво-термінологічний апарат дослідження. Акцентується увага на загальнотеоретичних витокax принципу рівності як одного з ключових понять наукової правової думки від античності до сьогодення. Визначальними для розкриття мети і завдань дослідження є поняття «принцип правової рівності», «рівноправність», «конституційний принцип рівноправності», «принцип рівності перед законом», «правова традиція», «конституційна традиція», які надали можливість відстежити генезис категорії рівності в європейській та українській конституційній традиції.

Зокрема, у розділі 1 монографії зроблено спробу окреслити місце і роль принципу рівності в генезисі європейського й українського конституціоналізму в рiччi європейської конституційної традиції. Принцип рівності в європейській і українській конституційній традиції XVIII–XX ст. розглядається як окремий напрям зарубіжної й вітчизняної конституційно-правової думки. Це дало змогу авторці сформулювати теоретико-методологічне обґрунтування особливостей і закономірностей процесу становлення й трансформації поняття рівності в європейському та українському конституціоналізмі від моменту зародження перших уявлень про рівність до часів, коли воно набуло загальнолюдського значення, тобто стало принципом права та однією з засад демократичного суспільного ладу.

Трансформація принципу рівності в європейській та українській конституційній традиції XVIII–XX ст. досліджується в порівнянні та в тісному зв'язку з теоретичними моделями в програмних положеннях міжнародних інституцій громадянського суспільства та провідних політичних партій. Пріділено увагу впливу ліберально-демократичної концепції принципу рівності, закріпленої в перших конституційних актах Франції, Іспанії та Бельгії, на втілення ідеї рівності в європейському конституціоналізмі XIX – початку XX ст. За допомогою глибокого історико-правового аналізу розкривається вплив наслідків Французької буржуазної революції кінця XVIII – початку XIX ст. і наполеонівських воєн, а також наслідків Першої і Другої світових воєн, революційних подій першої чверті XX ст. на становлення і генезис принципу рівності в теорії і практиці європейського та українського конституціоналізму XIX – XX ст.

Важливим науковим здобутком авторки є висновок, що з середини XIX ст. рівність у праві набуває значення правового канону, який втілює й фіксує рівність як спільну базову цінність у всіх європейських країнах. Також розкривається взаємозв'язок і взаємозумовленість принципу рівності з такими принципами ліберально-демократичного конституційного ладу, як свобода, демократія, непорушність і невід'ємність природних прав людини,

рівність перед законом, суверенітет нації, державний суверенітет. Важливе значення має висновок авторки про відображення в європейській і радянській конституційній традиції двох основних концепцій рівності – рівності можливостей і рівності результатів, які ґрунтувалися на ліберальній та соціалістичній ідеологіях.

Особливий інтерес, з огляду на малодослідженість проблеми і необхідність осмислення вирішального значення принципу рівності для трансформації розуміння та сутності права кожної держави в конкретну історичну епоху, становить друга частина роботи, в якій висвітлюється процес концептуального оформлення принципу рівності в українському конституціоналізмі XVIII–XX ст.

На високому пізнавальному рівні висвітлено основні аспекти становлення і трансформації принципу рівності в конституційній традиції козацько-гетьманської доби; в українській конституційній думці та конституційних актах другої половини XIX – першої третини XX ст. на українських землях у складі Австрійської (Габсбурзької) імперії, Австро-Угорської монархії (Австро-Угорщини), Другої Речі Посполитої (Республіки Польща), Чехословацької Республіки та Російської імперії; у конституційному процесі Української Центральної Ради та Директорії Української Народної Республіки, Української держави П. Скоропадського, у конституційній традиції Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР); національних і територіальних державних утворень 1917–1921 рр.; в українському радянському конституціоналізмі; у конституційно-правовій традиції українського визвольного руху і політичної еміграції 20–80-х років XX ст.

Висновки монографічного дослідження є виважено обґрунтованими, логічно побудованими на основі охоплення майже всіх наявних джерел. Вони підтверджують складний і багатогранний історичний процес генезису принципу рівності в європейській та українській конституційній традиції. В авторській періодизації цей процес поділяється на чотири етапи, протягом яких він набув значення загальноюридичного принципу. Перший етап – становлення витоків принципу рівності в українській конституційній традиції козацько-гетьманської доби – охоплював період від початку створення кодексів Великого князівства Литовського – Литовських статутів, укладених 1529, 1566 і 1588 рр. – до 70-х років XVIII ст. Акцентується увага на особливостях втілення принципу рівності у правовідносинах українського козацтва, міського населення і селянства залежно від правового статусу цих станів у окремих автономних державних утвореннях – Запорозькій Січі, Гетьманщині, Слобожанщині та Правобережній Україні.

Другий етап охоплював період від 70-х років XVIII ст. до початку Першої світової війни (1914 р.), коли на теренах Австрійської й Російської імперій відбулося становлення українського конституціоналізму й були сформульовані основні ідеї та принципи, що визначили зміст конституційного принципу рівності. На цьому етапі у програмних положеннях українських політичних пар-

тій на українських землях у складі Австрійської монархії вперше в українській конституційно-правовій думці було сформульовано вимогу «повної рівності усіх громадян незалежно від статі, походження, національності і віри».

Третій етап – період визвольних змагань 1917–1921 рр. – відзначався впливом на зміст принципу рівності в конституційній традиції переважно соціалістичної й ліберальної ідеологій і поєднанням окремих аспектів цих ідеологій. Авторка звертає увагу, що саме в конституційних актах Української Центральної Ради 1917–1918 рр. уперше в українській конституційній традиції було сформульовано і нормативно закріплено концепцію принципу рівності громадян. Зокрема, закріплено рівність прав чоловіків і жінок у ст. 11 Конституції УНР, ухваленій 29 квітня 1918 р. Такої норми на той час не було в жодній з тогочасних конституцій держав світу.

Для четвертого етапу – 1921–1991 рр. – характерним визначається існування двох практично незалежних напрямів української конституційної традиції: у радянському конституціоналізмі УСРР–УРСР та в конституційній думці української політичної еміграції. Констатується, що трансформація змісту й сутності принципу правової рівності в українському радянському конституціоналізмі УСРР–УРСР 1917–1953 рр. зумовлювалась егалітаристськими підходами комуністичної номенклатури. Юридичний зміст принципу рівності підмінювався політико-ідеологічним змістом, тобто поняття рівності виводилося поза рамки правових понять.

У процесі дослідження принципу рівності в конституційно-правовій традиції української політичної еміграції і національно-визвольного руху 1920–1980-х років традиційно найбільше уваги було приділено проблемі рівноправності українського народу і української держави з іншими народами і державами.

Для усіх етапів генезису принципу рівності в українській конституційній традиції характерне поєднання понять формальної і фактичної (реальної) рівності за допомогою двох основних принципів – принципу диференціації правового регулювання і принципів негативної або позитивної дискримінації.

Необхідно відзначити ґрунтовне опрацювання Л. Худояр джерельної бази дослідження. Покладення в основу роботи аналізу низки монографій, наукових статей, конституцій європейських держав, міжнародних актів, чинних до нинішнього часу, та масиву інших джерел у сукупності вплинуло на формування авторського бачення досліджуваної наукової проблеми й забезпечило обґрунтованість, об'єктивність та достовірність отриманих результатів.

Підсумовуючи, зазначимо, що монографія Л. Худояр є важливим досягненням у галузі історико-правової науки в Україні й відповідає вимогам, встановленим для такого виду робіт. Потужний науковий апарат і важливі наукові висновки, лише частина яких відзначена у рецензії, можуть бути корисними не лише для фахівців з історії права, конституційного права, філософії права, а й сприятиме в розробці практичних рекомендацій органам державної влади у сфері регулювання сучасних суспільних відносин.

П. Ф. КУЛИНИЧ,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України

АГРОБІЗНЕС У СИСТЕМІ ПРАВОВИХ КООРДИНАТ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

РЕЦЕНЗІЯ

**на монографічне дослідження доктора юридичних наук,
доцента, професора кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого Ганни КОРНІЄНКО
«АГРОБІЗНЕС В УКРАЇНІ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ
ТА РОЗВИТКУ»***

Відновлення на початку ХХІ століття статусу України як провідної аграрної країни світу є наслідком як сприятливого географічного розташування нашої країни, наявності продуктивних земельних ресурсів, так і успішності аграрної та земельної реформ, які привели до формування сучасної правової парадигми діяльності вітчизняного агробізнесу. Наразі експорт сільськогосподарської продукції дає понад 40 відсотків валютних надходжень країни, що істотно пом'якшує негативні наслідки кризового стану всієї економіки України, зумовленого російською агресією.

Стрімкому розвитку українського агробізнесу сприяла оновлена в процесі аграрної реформи система правових актів, які займають особливе місце у вітчизняному законодавстві завдяки своїй спеціалізації та спрямованості на забезпечення ефективності саме агровиробничої діяльності. Ця система формувалася протягом 30-річного періоду аграрної та земельної реформ, наповнювалася новими правовими принципами, інститутами, підінститутами, супроводжувалася поглибленням внутрішньосистемних зв'язків між правовими нормами та інститутами. Відповідно останні набули нових якісних ознак, які характеризують правове забезпечення агробізнесу як відносно самостійне правове явище, яке функціонує в системі права України взагалі та у системі власних «правових координат» зокрема.

Осмисленню правових явищ і процесів, які детермінують діяльність агробізнесу, присвячена монографічна праця Ганни Сергіївни Корнієнко «Агробізнес в Україні: теоретико-правові проблеми становлення та розвитку», що побачила світ 2023 р. Глибокий аналіз важливих для з'ясування суті

* Корнієнко Г. С. *Агробізнес в Україні: теоретико-правові проблеми становлення та розвитку*: монографія. Харків: Юрайт, 2023. 560 с.